

บทที่ 6

ผู้ป่วยซึมเศร้า

มาโนช หล่อตระกูล

กลุ่มโรคซึมเศร้าเป็นโรคหนึ่งในทางจิตเวชศาสตร์ที่พบบ่อยในเวชปฏิบัติทั่วไป ผู้ป่วยได้รับผลกระทบจากอาการมาก เป็นโรคที่รักษาได้หากผู้ป่วยได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม

แนวทางการประเมิน

1. การวินิจฉัยภาวะซึมเศร้านั้น จัดว่าไม่ยาก หากผู้ตรวจคำหนึ่งถึงและทราบแนวทางในการตรวจ ในผู้ป่วยที่มีอาการตามตารางที่ 1 ให้ตระหนักไว้ว่าผู้ป่วยอาจมีภาวะซึมเศร้าได้

ตารางที่ 1 ลักษณะที่บ่งว่าผู้ป่วยอาจมีปัญหาทางจิตเวช

- นอนไม่หลับ นอนหลับๆ ตื่นๆ
- ปวดศีรษะ ปวดหลัง ปวดเรื้อรัง
- อาการอ่อนเพลีย
- หายใจขัด หายใจไม่อิ่ม
- เบื่ออาหาร ผอมลง อึดแน่นท้อง
- หลงลืมง่าย ไม่ค่อยมีสมาธิ
- เครียด หงุดหงิดง่าย
- อาการที่แฉะมีหลายๆ ระบบ ที่ฟังแล้วไม่สอดคล้องกัน
- ดูซึมๆ เครียด ไม่ค่อยพูด
- รักษาแล้วไม่ดีขึ้น ยังคงมี complain เดิมๆ

2. ผู้ป่วยลักษณะดังกล่าวหรือผู้ป่วยที่ดูแล้วมีปัญหาทางจิตใจ ควรถามอาการของภาวะซึมเศร้าทุกราย แนวการซักถาม ดังตารางที่ 2 คือเริ่มด้วยอาการทางจิตใจเลยถ้าผู้ป่วยปฏิเสธทั้งสองข้อ ก็ไม่น่าจะใช่กลุ่มโรคซึมเศร้า ถ้าผู้ป่วยมีอาการข้อใดข้อหนึ่งก็ตามต่อถึงอาการทางร่างกาย ตามด้วยอาการทางความคิด

3. หากจากการซักถามพบว่าผู้ป่วยมีอาการของภาวะซึมเศร้า และเข้าตามเกณฑ์การวินิจฉัยในตารางที่ 3 ก็วินิจฉัยว่าเป็นโรคซึมเศร้า หากมีอาการไม่ครบและพิจารณาแล้วเป็นจากมีสาเหตุกดดันในระยะไม่นานมานี้ ให้วินิจฉัยว่าเป็นปัญหาภาวะซึมเศร้าจากการปรับตัว (adjustment disorder with depressed mood) หากมีอาการไม่ครบ เป็นไม่มาก และเป็นเรื้อรังมานานเป็นปีๆ ให้การวินิจฉัยว่าเป็นโรคซึมเศร้าชนิด dysthymia

ตารางที่ 2 แนวการถามเพื่อการวินิจฉัยโรคซึมเศร้า

อาการทางจิตใจ

- ช่วงนี้รู้สึกเบื่อไปหมด ไม่เพลิดเพลิน ไม่แจ่มใสเหมือนเคยไหม
- มีรู้สึกจิตใจหม่นหมอง เศร้าๆ บ้างไหม เป็นมากไหม

อาการทางร่างกาย

- ช่วงนี้คุณเบื่ออาหารบ้างไหม ผอมลงไหม เท่าไร
- กลางคืนนอนหลับไหม มีหลับแล้วตื่นกลางดึกแล้วนอนต่อลำบากไหม
- มีอาการอ่อนเพลีย ไม่มีแรงไหม

อาการทางความคิด

- มีรู้สึกตัวเองไร้ค่า เป็นภาระแก่คนอื่นไหม
  - มีรู้สึกท้อแท้ จนบางครั้งรู้สึกไม่อยากอยู่ไหม
-

ตารางที่ 3 เกณฑ์การวินิจฉัยโรคซึมเศร้า (major depressive disorder)

ก. มีข้อใดข้อหนึ่งต่อไปนี้

1. เบื่อหน่ายหมดความสนใจในสิ่งต่างๆ
2. อารมณ์ซึมเศร้า

ข. ร่วมกับมีอาการดังต่อไปนี้ตั้งแต่ 4 อาการ ขึ้นไป

1. เบื่ออาหาร หรือน้ำหนักลด
2. นอนไม่หลับ
3. อ่อนเพลีย ไม่มีเรี่ยวแรง
4. ความคิด การเคลื่อนไหวเชื่องช้า หรือกระสับกระส่าย
5. สมาธิ ความจำเสื่อม
6. มีความคิดอยากตาย
7. รู้สึกตนเองไร้ค่า ต่ำห็นตนเอง

โดยมีอาการเหล่านี้แทบทุกวัน ติดต่อกันนานอย่างน้อย 2 สัปดาห์

การวินิจฉัยแยกโรค

1. ยาหรือสารต่างๆ ทำให้เกิดอาการซึมเศร้าได้ ที่สำคัญได้แก่ glucocorticoid, anabolic steroids, หรือภาวะที่เกิดจากการหยุดเสฟแอมเฟตามีน หรือโคเคน
2. โรคทางร่างกาย ที่พบบ่อยคือโรคของระบบประสาทส่วนกลาง เช่น เนื้องอกในสมอง, โรคพาร์กินสัน เป็นต้น และโรคของระบบต่อมไร้ท่อ เช่น hypothyroidism, SLE และ Cushing syndrome เป็นต้น

3. **Anxiety disorder** ผู้ป่วยมีอาการวิตกกังวลในเรื่องต่างๆ นอนไม่หลับ อ่อนเพลีย อาการสำคัญที่ช่วยในการแยกคือ ผู้ป่วยมักมีอาการของ autonomic nervous system hyperarousal เช่น ใจสั่น มือสั่น เหงื่อออก เป็นต้น

การรักษาโรคซึมเศร้า

1. การช่วยเหลือด้านจิตใจเบื้องต้น

1.1 ผู้ป่วยมักมีแนวคิดในแง่ลบ มองว่าตนเองมีอาการมาก เป็นโรคที่รักษาไม่หาย ควรบอกโดยเน้นว่าเป็นปัญหาที่พบได้ไม่น้อย และเป็นโรคที่การรักษาได้ผลดี

1.2 ผู้ป่วยอาจแจ้งอาการทางร่างกายต่างๆ เช่น ปวดศีรษะ ปวดหลัง ซา ร้อนตามตัว จากการศึกษาพบว่าผู้ป่วยมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีระวิทยาที่เป็นต้นเหตุของอาการเหล่านี้จริง เมื่อโรคซึมเศร้าดีขึ้นอาการทางร่างกายเหล่านี้จะดีขึ้นตาม หากแพทย์รับฟังและอธิบายว่าเป็นอาการที่มักพบร่วมกับโรค จะดีขึ้นเมื่อรักษา จะทำให้ผู้ป่วยรู้สึกว่าคุณแพทย์สนใจตนเอง ทำให้สัมพันธภาพในการรักษาดีขึ้น

1.3 ควรพบญาติเพื่อประเมินอาการและปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และชี้แจงแก้ไขความเข้าใจผิด พร้อมทั้งให้คำแนะนำในการดูแล

2. การรักษาด้วยยา

ยาแก้ซึมเศร้าทุกชนิดไม่ได้ออกฤทธิ์รักษาอาการซึมเศร้าทันที โดยทั่วไปจะเห็นผลหลังจากได้ยาไปแล้ว 1-2 สัปดาห์ อย่างไรก็ตามในระหว่างนี้ผู้ป่วยจะรู้สึกดีขึ้นจากผลด้านอื่นๆ ของยา เช่น หลับได้ดีขึ้น เบื่ออาหารลดลง ความวิตกกังวลลดลง เป็นต้น

ยาแก้ซึมเศร้าอาจแบ่งคร่าวๆ ออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มที่มีโครงสร้างเป็นแบบ tricyclic และยากกลุ่มใหม่ ประสิทธิภาพในการรักษาของยาแก้ซึมเศร้าแต่ละตัวนั้นไม่ต่างกัน ความแตกต่างอยู่ที่ฤทธิ์ข้างเคียง

การรักษาเริ่มโดยให้ amitriptyline หรือ nortriptyline ขนาด 25 มก./วัน เพิ่มขนาดยา 25 มก. ทุก 1 สัปดาห์จนได้ขนาด 75 มก./วัน เนื่องจากส่วนใหญ่ของยาแก้ซึมเศร้ามีค่าครึ่งชีวิตยาวจึงสามารถให้วันละ 1-2 ครั้งได้ โดยให้มือเย็นหรือก่อนนอน ในผู้ป่วยสูงอายุหรือมีโรคทางร่างกายร่วมควรลดขนาดยาลงครึ่งหนึ่ง และปรับเพิ่มช้าๆ

อาการข้างเคียงจากยากกลุ่ม tricyclic ที่พบบ่อย ได้แก่ อาการง่วงซึม ซึ่งก็มักจะเหมาะกับผู้ป่วยโรคซึมเศร้าเพราะส่วนใหญ่จะนอนไม่ค่อยหลับ อาการด้าน anticholinergic ได้แก่ อาการปากคอแห้ง แก้โดยให้จิบน้ำบ่อยๆ อาการท้องผูกแก้โดยให้กินอาหารมีกากมากๆ อาการ postural hypotension ผู้ป่วยมักจะมีอาการหน้ามืดเวลาเปลี่ยนท่า โดยเฉพาะในผู้สูงอายุควรแนะนำให้เปลี่ยนอิริยาบถช้าๆ ยา nortriptyline มีผลข้างเคียงนี้น้อยกว่ายาตัวอื่นในกลุ่มเดียวกัน (ดูตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ยาแก้อ่อนเพลียที่ใช้บ่อย

ชื่อยา	ขนาดในการรักษา (มก.)	ฤทธิ์ข้างเคียง			
		anticholinergic	sedative	hypotension	อื่นๆ
ยากลุ่ม tricyclic					
Amitriptyline	75-200	+++	+++	+++	
Imipramine	75-200	++	++	++	
Nortriptyline	50-100	+	++	+	
ยากลุ่มใหม่					
Mianserin	30-120	0	+++	+	ง่วง อ่อนเพลีย
Fluoxetine	20-40	0	0	0	กระวนกระวาย
Paroxetine	20-40	0	0	0	นอนไม่หลับ
Sertraline	50	0	0	0	คลื่นไส้ วิงเวียน
Citalopram	20-40	0	0	0	

0 ไม่มี/น้อยมาก, + น้อย, ++ ปานกลาง, +++ มาก

ยาแก้อ่อนเพลียกลุ่มใหม่มีหลายขนานมาก กลุ่มที่นิยมใช้คือกลุ่ม selective serotonin reuptake inhibitor (SSRI) ข้อดีของยากลุ่มนี้คือมีฤทธิ์ข้างเคียงต่ำ ไม่ค่อยทำให้ง่วง ใช้ได้ค่อนข้างปลอดภัยในผู้ป่วยที่มีโรคทางกายเช่นโรคหัวใจ ยาขนานที่อยู่ในบัญชียาหลัก ได้แก่ fluoxetine ขนาด 20 มก. (มีทั้งชนิดเม็ดและแคปซูล) ให้กิน 1 เม็ดตอนเช้า เนื่องจากหากกินตอนเย็นอาจทำให้นอนไม่หลับได้ ยาในกลุ่มอื่นที่อยู่ในบัญชียาหลักได้แก่ mianserin มีขนาดเม็ดละ 10 และ 30 มก. ทำให้หลับได้ดี นิยมใช้ในผู้ป่วยซึมเศร้าที่มีปัญหาการนอน มีฤทธิ์ข้างเคียงต่ำเช่นกัน

อาจให้ benzodiazepine เช่น diazepam 5-10 มก.กินก่อนนอนร่วมด้วยในช่วง 2-3 สัปดาห์แรก หากผู้ป่วยมีอาการวิตกกังวลมากหรือนอนไม่หลับ

คำชี้แจงผู้ป่วยโรคซึมเศร้า

1. บอกว่าผู้ป่วยเป็นโรคซึมเศร้า โดยโรคนี้จะมีอาการสำคัญ ได้แก่ ... (เน้นอาการที่ผู้ป่วยมี)
2. เป็นโรคที่พบได้บ่อย และรักษาได้ผลดี หากกินยาสม่ำเสมอ
3. โรคนี้เป็นจากการเสียสมดุลของระบบสารเคมีในสมอง เป็นโรคที่คล้ายกับโรคความดันโลหิตสูง คือ ถ้ามีความเครียดหรือความกดดันมาก อาการอาจมากขึ้น แต่ความเครียดไม่ได้เป็นตัวต้นเหตุของการป่วย โดยเป็นเพียงตัวกระตุ้นเท่านั้น
4. การรักษาไม่ได้ผลทันตาเห็น ต้องใช้เวลาบ้างกว่ายาจะออกฤทธิ์เต็มที่ โดยทั่วไปจะใช้เวลาประมาณ 1-2 สัปดาห์

5. ยามักจะทำให้ง่วงจึงให้กินก่อนนอน จะได้ทำให้หลับได้ดีด้วย ยานี้ไม่ใช่ยานอนหลับ และไม่มีฤทธิ์ติดยา

6. ให้คำแนะนำในการปฏิบัติตนต่างๆ ไป ซึ่งมักเป็นสิ่งที่ช่วยให้ความเครียดที่มีลดลง เช่น การพูดคุยปรึกษาปัญหาเกี่ยวกับคนใกล้ชิด การหมั่นออกกำลังกาย การมีงานอดิเรก เป็นต้น

7. ชี้แจงกับญาติเช่นเดียวกัน โดยเน้นว่าเป็นจากความผิดปกติทางชีวภาพ เป็นโรคๆ หนึ่ง เหมือนกับโรคความดันโลหิตสูง ผู้ป่วยไม่ได้ซีเกียจ อ่อนแอ หรือเป็นคนมีปัญหา โรคนี้มักรักษาได้ผลดี ซึ่งเมื่อหายแล้วผู้ป่วยก็จะกลับมาเป็นปกติเหมือนเดิมก่อนป่วย

การรักษาระยะต่อเนื่อง (continuation treatment)

แม้ผู้ป่วยหายจากอาการแล้ว ก็ยังจำเป็นต้องได้รับการรักษาต่อเพื่อป้องกันโรคกลับกำเริบ (relapse) โดยจะให้ยาต่อไปอีกนาน 4-6 เดือน แล้วจึงค่อยๆ ลดยาลงโดยใช้เวลาเป็นเดือน หากหยุดยาเร็วผู้ป่วยมักมี withdrawal effects เช่น หงุดหงิด นอนไม่หลับ เป็นต้น

การป้องกันระยะยาว (prophylactic treatment)

ผู้ป่วยที่มีประวัติป่วยเป็นโรคซึมเศร้า 2-3 ครั้งขึ้นไป ควรให้ยาต่อเนื่องไปนานอย่างน้อย 2-3 ปี เพื่อป้องกันการกลับเป็นซ้ำ (recurrence)

เอกสารอ้างอิง

1. ปราโมทย์ สุคนิชย์, มาโนช หล่อตระกูล. คู่มือการวินิจฉัยและดูแลรักษาผู้ป่วยโรคจิตก้ำกวม. ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เอส ซี พรินท์, 2540.
2. มาโนช หล่อตระกูล, บรรณาธิการ. จิตเวชสำหรับแพทย์ทั่วไป: คู่มือการสอน. กรุงเทพมหานคร: กรมสุขภาพจิต, 2542.
3. มาโนช หล่อตระกูล. โรคซึมเศร้า : การวินิจฉัยและการรักษา. แพทยสมาคม 2538; 24: 108-13.
4. Lotrakul M, Sukanich P. Development of the Thai Depression Inventory. J Med Assoc Thai 1999; 82:1200-7.
5. Schulberg HC, Katon WJ, Simon GE. Best clinical practice: Guidelines for managing major depression in primary medical care. J Clin Psychiatry 1999; 60(Suppl 7):19-28.